

Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”

Z Wikipedii, wolnej encyklopedii

Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” – pionierska organizacja wychowania fizycznego i sportu w Polsce. Najstarsze polskie towarzystwo gimnastyczne, którego członkowie przyczynili się m.in. do popularyzacji gimnastyki w społeczeństwie polskim, powstania wielu klubów sportowych oraz Związku Harcerstwa Polskiego. Sokół działał aktywnie w okresie zaborów, po odzyskaniu niepodległości i w całym okresie międzywojennym XX w. Zdelegalizowany przez komunistów w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Cel i formuła

Organizacja propagowała sport, gimnastykę oraz zdrowy styl życia. Postulowała podnoszenie sprawności fizycznej polskiej młodzieży, popularyzowała sporty letnie oraz zimowe, a także wyrabianie tężyzny fizycznej i sił moralnych. Towarzystwo hołdowało ideom olimpijskim zaczerpniętym z antycznych ideałów wychowawczych co wyrażało motto organizacji „**W zdrowym ciele zdrowy duch**”^[1] inspirowane klasyczną łacińską sentencją rzymskiego poety Juwenalisa *mens sana in corpore sano*^[2].

Jednym z deklarowanych celów towarzystwa – zgodnie z ideałami jego twórców – było również podtrzymywanie i rozwijanie świadomości narodowej. Symbolem ruchu był sokół w locie, który w okresie zaborów pełnił funkcję zakamuflowanego przed władzami zakazanego symbolu narodowego Polaków **Orla białego**. Towarzystwo posiadało również własny hymn sokoli.

Strój

Strój sokoła przypominał mundur i składał się z czapki-krakuski z piórem, zakietu kroju wojskowego z rabatami spiętego pasem, spodni o zwężonych nogawkach wpuszczonych w wysoko sznurowane buty oraz peleryny noszonej na lewym ramieniu.

Historia

Towarzystwo (jego pierwsze gniazdo) zostało założone 7 lutego 1867 we Lwowie, na wzór czeskiego Sokoła (utworzonego przez Mirosława Tyrza w 1862). Pierwszymi działaczami towarzystwa we Lwowie byli: Klemens Żukotyński, Ludwik Goltental, Jan Żapłachta-Zapałowicz, Józef Milleret, Jan Dobrzański, Antoni Durski, Żegota Krówczyński, Władysław Janikowski.

Wilhelm Breguła podczas ćwiczeń na drążku gimnastycznym w czasie jubileuszowego zlotu okręgu śląskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Katowice 1935

Poznańskie gniazdo Sokołów na paradyzie w Poznaniu w 1932 roku

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” we Lwowie – zwane później „Sokołem Macierzą” – przez okres pierwszych 17 lat działało jako jedyne na ziemiach polskich. Jego kolejne gniazda powstawały pierwotnie w Galicji, gdyż to właśnie w tym zaborze Polacy posiadali największą swobodę działania m.in. tak powstało w Jaworznie. Jako pierwsze poza Lwowem, zawiązały się w 1884 gniazda – filie w Tarnowie i Stanisławowie. Rok następny wzbogacił sokolstwo o cztery nowe, ważne placówki: w Przemyślu, Krakowie, Kołomyi i Tarnopolu. Szczególnie ważne okazało się powstanie silnej organizacji sokolej w Krakowie, która zaczęła aktywnie oddziaływać na powstawanie nowych gniazd w Galicji Zachodniej. W 1892 powstała jednolita organizacja pod nazwą „Związek Sokolstwa Polskiego”, którego siedzibą był Lwów. Pierwsze gniazdo w zaborze pruskim Towarzystwa Gimnastycznego Sokół, zaczęło działać w 1884 r. w Inowrocławiu, a kolejne powstały w 1886 r. w Poznaniu i Bydgoszczy.

Pierwsze gniazdo Sokoła na Śląsku powstało we Wrocławiu na Dolnym Śląsku. Było to Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” we Wrocławiu, które założone zostało 21 lipca 1894. Drugie śląskie gniazdo założono na Górnym Śląsku w Bytomiu. Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Bytomiu założył 25 września 1895 robotnik Józef Tucholski^[3]. Później powstały także inne śląskie gniazda organizacji jak np. w 1896 Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Katowicach. Do wybuchu I wojny światowej powstało ich na Śląsku 23, a w 1919 działało ich już 59. Dnia 31 grudnia 1920 roku dzielnica śląska Sokoła zrzeszała około 20 tysięcy osób rozlokowanych w 265 gniazdach znajdujących się na całym obszarze Górnego Śląska^[4].

Tworzono oddziały konne, wioślarskie, kolarskie, sekcje gimnastyczne (prof. Piasecki, dr. Wyrzykowski, Walerian Sikorski). Po 1905 powstają związki w Królestwie Kongresowym, na Kresach, Rosji i Małopolsce. Po Zlocie Grunwaldzkim w Krakowie (1910) zaczęto tworzyć drużyny sokole (wojskowe) i objęto patronatem tworzące się organizacje skautowe.

Wybuch wojny światowej w 1914, spowodował przystąpienie „Sokoła” w Małopolsce do Legionów Polskich. Wydarzenie to zapoczątkowało nową kartę w dziejach organizacji. Skutkiem wojny były znaczne zniszczenia majątku trwałego i znaczne rozbitcie organizacji.

Sokół w II RP

Po powstaniu w 1918 niepodległego państwa polskiego – II Rzeczypospolitej siedziba Związku „Sokół” została przeniesiona do stolicy – Warszawy. Organizacja została scalona i zreorganizowana.

II wojna światowa

Rozwój organizacji przerwał ponownie wybuch II wojnie światowej. Charakter organizacji prowadzącej przysposobienie wojskowe oraz jej patriotyczny i niepodległościowy charakter był przyczyną zbrodni ze strony Niemiec i zbrodni ze strony

Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Będzinie

VIII ogólnopolski zlot Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Katowicach w 1937 roku

Pokaz gimnastyczny Tow. „Sokół” Dechy w północnej Francji koło Douai w latach dwudziestych

ZSRR dokonywanych na członkach tej organizacji w czasie wojny.

Sokół w PRL

Po II wojnie światowej ocaleni członkowie podjęli próby reaktywowania organizacji. Pierwsze gniazdo Sokoła reaktywowało się w Krakowie już w 1945 roku i od początku podejmowało wysiłki w celu odnowienia działalności w skali ogólnopolskiej. Członkowie zwołali w tym celu dnia 9 września 1945 roku Ogólnopolski Zjazd Sokolstwa, na który przybyło do Krakowa ok. 100 delegatów z całej Polski. Jako kontynuację przedwojennego Związku Centralnego powołano Tymczasowy Zarząd Związku na którego czele stanął Edward Kubalski^[5]. Organizacja została zdelegalizowana przez komunistyczne władze PRL. Cały czas działały natomiast gniazda sokole na emigracji. Ponownie rodzimy „Sokół” odrodził się 10 stycznia 1989 z inicjatywy Jana Młotkowskiego (zarejestrowany 6 listopada 1989), zrzeszając obecnie ok. 10 tys. członków zorganizowanych w 86 gniazdach. Organizacja ta jest członkiem Polskiej Rady Młodzieży.

Działalność

Towarzystwo „Sokół” założyło w Polsce wiele sekcji oraz klubów sportowych. Dało ono także pośrednio początek wielu polskim klubom piłkarskim, kształtując u młodych osób modę na aktywność fizyczną i prezentując nowe dyscypliny sportu (w tym m.in. coraz popularniejszy na świecie *football*). Było ono co prawda organizacją dość konserwatywną, preferującą gimnastykę i szermierkę nad piłkę nożną – którą uważało się za rozrywkę „plebsu” – jednak niezadowoleni z takiego podejścia i spragnieni gry na świeżym powietrzu nastoletni sympatycy futbolu (którego skosztowali właśnie na treningach w „Sokole”) opuszczali go, zakładając własne drużyny piłkarskie.

To właśnie podczas „II Złotu Sokoła” – zorganizowanego we Lwowie 14 lipca 1894 – rozegrano pierwszy w dziejach ziem polskich prawdziwy mecz piłkarski (między reprezentacjami Sokoła lwowskiego oraz krakowskiego) i zobaczono premierowego gola (Włodzimierz Chomicki już w 6 minucie spotkania).

Członkowie *Sokoła* brali również udział w różnych zrywach powstańczych wymierzonych w zaborców. Organizacja przygotowywała kadry sprawnych i umotywowanych patriotycznie Polaków do działań wojskowych na rzecz odrodzenia Polski.

Struktura organizacji

Centrala organizacja była nazywana gniazdem i znajdowała się we Lwowie, zaś oddziały gniazdami polskimi i sokolniami, które znajdowały się w dzielnicach oraz podporządkowanych im okręgach. W okresie przed I wojną światową powstało kilka dzielnic, kilkadziesiąt okręgów oraz kilkaset gniazd zrzeszających w sumie kilkadziesiąt tysięcy członków. W samej tylko w dzielnicy śląskiej towarzystwa w 1920 roku do Sokoła należało 20 000 członków rozlokowanych w 265 gniazdach^[6]. W okresie między I a II wojną światową w Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” działało około tysiąca gniazd sokolich w okręgach zgrupowanych w sześciu dzielnicach.

Zarząd i członkowie „Sokoła”
kościerskiego ok. 1925 r.

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w
Katowicach sekcja Katowice-Załęże w
1932

Sokół polski na emigracji

Również polska emigracja zakładała oddziały „Sokoła” m.in. w Niemczech, USA, Francji, Wielkiej Brytanii, czy Rosji (Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Petersburgu). Oddziały zagraniczne brały udział w zlotach Sokola polskiego w okresie międzywojennym.

Sokół dzisiaj

Obecnie związek zrzesza 44 towarzystwa, a w nich blisko 8 tys. członków. W kilkuset sekcjach sportowych prowadzi zajęcia w 32 dyscyplinach. Kontynuując tradycję przedwojennego ZTG „Sokół” w Polsce prowadzi wśród młodzieży pracę patriotyczno-wychowawczą, krzewiąc cnoty rycerskie i obywatelskie, umacniając miłość do Ojczyzny i poczucie tożsamości narodowej. W roku 2007 był planowany szereg imprez rocznicowych m.in. rocznica śmierci Adama Asnyka (autor wiersza *Do lotu Bracia Sokoły*) i generała Józefa Hallera oraz 115-lecie powstania gniazda w Stryju. Wśród ważnych imprez sportowych wymienić należy: w Zgierzu *VII Międzynarodowe Mistrzostwa w Tenisie Stołowym*, w Bukownicy i Bukówcu Górnym *Ogólnopolskie Biegi Sokola*.

Ważne daty

- 7 lutego 1867 – zatwierdzenie statutu *Towarzystwa gimnastycznego we Lwowie* (pisownia oryginalna za Statutem)
- 25 lutego 1867 – zorganizowanie w Parku Jezuickim we Lwowie, za zgodą CK namiestnikostwa, zebrania założycielskiego towarzystwa
- 26 marca 1867 – Komitet Tymczasowy zaproponował na przewodniczącego towarzystwa dr. med. Józefa Millereta (późniejszego wiceprezydenta Lwowa), a na zastępcę hr. Jana Aleksandra Fredrę (syna Aleksandra)
- 1884 – rozszerzenie działalności „Sokoła” na zabór pruski (pierwsze gniazdo w Inowrocławiu)
- 21 lipca 1894 – założenie pierwszego gniazda sokolskiego na Dolnym Śląsku we Wrocławiu,
- 25 września 1895 – założenie w Bytomiu przez robotnika Józefa Tucholskiego pierwszego gniazda „Sokoła” na Górnym Śląsku
- 25 listopada 1901 – założenie Sokola w Królewskiej Hucie^[7]
- 1905 – rozszerzenie działalności „Sokoła” na zabór rosyjski, zdominowanie przez Ligę Narodową
- 1919 – zjednoczenie organizacji dzielnicowych, skutkujące powstaniem Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce
- 1937 – w czerwcu odbył się Zlot Sokolstwa Polskiego w Katowicach,
- 1939-1988 – zakaz działalności w kraju, ale działają polskie związki sokole we Francji, USA i Anglii
- 10 stycznia 1989 – rejestracja w Warszawie pierwszego gniazda sokolego w III Rzeczypospolitej
- 5 lipca 1989 – wpisanie do rejestru przez Sąd Wojewódzki w Krakowie stowarzyszenia pod nazwą: Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Krakowie
- 20 października 1989 – I Walne Zgromadzenie Wyborcze
- 21 lutego 1990 – zjazd założycielski Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce
- 1 marca 1990 – rejestracja działalności Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”

Gmach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Sanoku

Prezesi Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce (wykaz niepełny)

Sokół lwowski 1867-1893

- dh Józef Milleret 1867-1871
- dh Jan Dobrzanski 1871-1886
- dh Żegota Krówczyński 1886-1893

Towarzystwo Gimnastyczne Sokół w Podhajcach

- dh Kazimierz Bauman 1920-1937

Związek Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolich w Austrii 1892-1918

- dh Tadeusz Romanowicz 1892-1897
- dh Antoni Dziędzielewicz 1898-1899
- dh Ksawery Fiszer 1899-1918

Związek Sokolów Polskich w Państwie Niemieckim 1893-1919

- dh Józef Krzymiński 1893-1895
- dh Bernard Chrzanowski 1895-1919

TG „Sokół” w Królestwie Polskim 1905-1907

- dh Stefan Dziewulski
- dh Jan Rudnicki
- dh Kazimierz Srokowski

Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce 1919-1939

- dh Bernard Chrzanowski 1919-1923
- dh Adam Zamoyski 1923-1936
- dh Franciszek Arciszewski 1936-1939

Uchodźstwo i konspiracja 1939-1988 m.in.

- dh Franciszek Arciszewski
- dh Edward Kubalski
- dh Jan Fazanowicz
- dh Bolesław Rozmarynowicz
- dh Wojciech Albrycht
- dh Antoni Lindner
- dh Kazimierz Tomaszewski
- dh Bolesław Makowski
- dh Roman Kaczmarczyk
- dh Wacław Kocon

Rzeźba sokolnika i sokoła zrywającego kajdany niewoli na elewacji budynku siedziby TG Sokół w Sanoku

Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce 1989-2011

- dh Zbigniew Okorski 1989-1999
- dh Andrzej Bogucki (http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=Andrzej_Leonard_Bogucki) 1999-2007
- dh Antoni Belina Brzozowski 2007-2011^[8]

Zobacz też

- Dzielnica Śląska Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”
- Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Jarosławiu
- Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” Bukówiec Górny
- Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Kościerzynie
- Sokół (organizacja)
- Marsz Sokołów
- Ulica Sokolska w Katowicach
- Przewodnik Gimnastyczny Sokół
- Zbrodnie niemieckie w Polsce (1939-1945)
- Zbrodnie radzieckie w Polsce (1939-1945)
- Kategoria:Członkowie Towarzystwa „Sokół”
- Związek Strzelecki

Przypisy

1. Alojzy Zielecki, w: *Sanok. Dzieje miasta, Praca zbiorowa pod redakcją Feliksa Kiryka*, s. 460.
2. Czesław Jędraszko, „Łacina na co dzień”, Nasza Księgarnia, Warszawa 1973.
3. „Encyklopedia powstań śląskich”, Instytut Śląski w Opolu, Opole 1982, s. 561, hasło *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”*.
4. „Srebrna księga Sokolstwa Polskiego na Śląsku”, s. 24 rozdział „Z dziejów Sokolstwa Polskiego na Śląsku”, nakł. Wydziału Dzielnicy Śląskiej; drukiem „Katolika” Bytom 1920.
5. Andrzej Bogusz, „Sokolstwo łódzkie 1905-1995”, Łódź 1995, s. 103, ISBN 8390185156.
6. „Srebrna księga Sokolstwa Polskiego na Śląsku”, nakł. Wydziału Dzielnicy Śląskiej; drukiem „Katolika”, Bytom 1920.
7. Strona DOSiR „Sokolnia” w Chorzowie (http://www.sokolnia.pl/historia_klubu.php).
8. Centrum Informacji Naukowej Sokolstwa Polskiego (<http://www.sokol.cinsp.pl/prezesi.htm>).

Bibliografia

- *125 lat Sokolstwa Polskiego 1867-1992*, Warszawa-Inowrocław 1992.
- *130 lat Sokolstwa Polskiego. Międzynarodowa Konferencja Naukowa Kraków – Lwów 21.06-30.06.1997*, red. Andrzej Łopata, Kraków 1997.
- Bogucki A., *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Pomorzu 1893-1939*, Bydgoszcz-Fordon 1997.
- Bogucki A., *Współpraca ZTG „Sokół” w Polsce z Sokolstwem Polonijnym*, [w:] *Ze studiów nad polskim dziedzictwem w świecie*, L. Nowak, M. Szczerbiński (red.), Gorzów Wlkp. 2002.
- Andrzej Bogusz, „Sokolstwo łódzkie 1905-1995”, Łódź 1995, ISBN 8390185156, rozdz. „Towarzystwo gimnastyczne „Sokół” po II wojnie światowej”.
- Czesław Michalski, *Ruch Sokoli w Krakowie przed I wojną światową* (<http://pbc.up.krakow.pl/Content/2/index.djvu>), „Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis. Studia Historica”, vol. 4, 2005, s. 131-147.

Linki zewnętrzne

- Strona ZTG „Sokół” w Polsce (<http://www.ztgsokol.org/>)
- Strona Warszawskiego Sokoła (<http://tgsokol.pl/>)
- Strona PTG „Sokół” w Krakowie (<http://www.sokol.pl/>)
- Centrum Informacji Naukowej Sokolstwa Polskiego (<http://www.sokol.cinsp.prv.pl>)
- 120 lat działalności Krakowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (<http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/24/sokol.html>)
- „Złot Sokolstwa Polskiego w Katowicach”, 1937-06, Przedwojenna Kronika Filmowa PAT (<http://www.repozytorium.fn.org.pl/?q=pl/node/4232>)

Źródło „[http://pl.wikipedia.org/w/index.php?](http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Polskie_Towarzystwo_Gimnastyczne_„Sokół”&oldid=37808046)

[title=Polskie_Towarzystwo_Gimnastyczne_„Sokół”&oldid=37808046](http://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Polskie_Towarzystwo_Gimnastyczne_„Sokół”&oldid=37808046)”

Kategorie: Polskie Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół" | Polskie partie i ugrupowania w Galicji

| Nauka i oświata w Galicji

Tę stronę ostatnio zmodyfikowano o 15:22, 3 lis 2013. Tekst udostępniany na licencji Creative Commons: uznanie autorstwa, na tych samych warunkach (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.pl>), z możliwością obowiązywania dodatkowych ograniczeń. Zobacz szczegółowe informacje o warunkach korzystania (http://wikimediafoundation.org/wiki/Warunki_korzystania).